

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Publications of the Research Group for the Theory of Translation, LSP and Multilingualism at the University of Vaasa*.

Citation for the original published paper (version of record):

Torvinen, M. (2008)

Kääntäjä toiseuden välittäjänä: pohdintoja kääntäjähaastattelun pohjalta
Publications of the Research Group for the Theory of Translation, LSP and Multilingualism at the University of Vaasa, 35: 304-314

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-179090>

Kääntäjä toiseuden välittäjänä: pohdintoja kääntäjähaastattelun pohjalta

Merja Torvinen
Suomen kieli
Oulun yliopisto

The article discusses the different ideological aspects of the translation process and the role of the translator as the mediator of Otherness in relation to a case study which researches the image of Finnish Lapland in French travel literature from the 17th to the 19th century. The article is based on an analysis of an interview with a Finnish translator, Marja Ikonen-Kaila, who has done several translations of French travel depictions of Lapland. These Finnish texts can be characterized as partially domesticated, faithful translations whereas the translator's strategy is that of minimum change: the translations are reader friendly, but loyal to the source texts. The interview clarified the functions and intentions behind the translations and showed that many other factors besides the translator contribute to the translation process. However, the translator's role as a writer and as the mediator of Otherness should not be minimized. The translations form an important part of the discursive representations of the Other.

Avainsanat: käännettutkimus, kriittinen tekstintutkimus, toiseus, ideologia

1 Johdanto

A translated text should be the site where a different culture emerges, where the reader gets a glimpse of the cultural other, [---]. (Venuti 1995: 306.)

Kääntäjä löytää itsensä useimmiten kahden kulttuurin välistä: hän on niin lähtö- ja kohdekielen kuin -kulttuurinkin asiantuntija, välittäjä, joka tuo uuden näkökulman, kulttuurisen toiseuden, ymmärrettävässä muodossa kohdekieliselle yleisölle. Kääntäjän tehtävänä on olla vieraan näkökulman uskollinen tulkitsija, joka on vastuussa käännöksen onnistumisesta sekä lähtökielen teokselle että myös kohdekielisille lukijoilleen.

Kääntäjän kautta vieraan kulttuurin teksti siirtyy osaksi kohdekulttuurin kirjallisuutta ja kieltä. Samalla kohdekulttuurissa vallitseva käsitys ja kuva vieraasta kulttuurista, Toisesta, rakentuu, muuttuu tai vahvistuu sen mukaan, miten tuttu Toisen kulttuuri on jo entuudestaan. Uuden tekstin myötä myös näkökulma omaan kulttuuriin, Meihin, saattaa muuntua. Kääntäminen ei olekaan vain merkityksensiirtoa kieleltä toiselle, vaan se tulisi nähdä myös ideologisena valintana ja prosessina, jossa kääntäjä on merkittävässä

roolissa. (Kääntämisen ideologisuudesta ks. esim. Venuti 1995; Hatim & Mason 1997; Fawcett 1998; Kemppanen 2007.)

Ensimmäinen etappi moniosaisessa ja monisyisessä käänösprosessissa on käännettävän teoksen valinta. Miksi valitaan juuri se tietty teos käännettäväksi ja kuka valinnan tekee? Useimmiten päätöksen kirjan julkaisemisesta tekee kustantaja, joka myös valitsee teokselle sopivan kääntäjän. Tämä puolestaan joutuu pohtimaan käänöksen funktioita ja omaa käänösstrategiaansa. Millainen käänöksestä pitäisi tulla? Mikä on käänöksen tavoite ja kuka käänöstä lukee? Nämä käänösprosessin valinnat heijastavat usein yhteiskunnassa vallitsevia ideologioita.

Jo käännettävän teoksen kieli edustaa tietynlaista ideologista valintaa. Kuten monissa muissakin länsimaissa, suurin osa Suomessa käännettävästä kaunokirjallisuudesta on englanninkielistä. Ranskankielisen kirjallisuuden osuus suomennoksista on 1900-luvulla vaihdellut 3,3 ja 12,1 %:n välillä. Määrä on laskenut melko tasaisesti vuosituhannen vaihdetta lähestyttyessä. Vuosisadan viimeisen vuosikymmenen aikana ranskankielisen kaunokirjallisuuden osuus on ollut vain 3,3 % koko käännetystä kirjallisuudesta. (Sevänen 2007: 19–21.)

Tutkimustani¹ varten haastattelin useita ranskalaisia Lapin-kuvauksia suomentanutta kääntäjää Marja Itkonen-Kailaa Helsingissä tammikuussa 2008. Haastattelumetodiksi valitsin keskustelunomaisen teemahaastattelun, jossa ennalta valittuja teemoja käytiin läpi vapaamuotoisesti. Haastattelun tavoitteena oli saada lisää tietoa matkakuvauksen käänösprosessista, selvittää kääntäjän suhtautumista käännettävään tekstiin ja kääntämiseen sekä saada näin lisää aineksia kääntämisen ideologisuuden pohdintaan. Käsittelen seuraavassa kääntäjähaastattelun antia ja pohdin tulosten merkitystä toiseuden kuvauksen tutkimuksessa.

2 Kääntäjän henkilökuva

Marja Itkonen-Kailaa (s. 1935) voidaan hyvin pitää yhtenä Suomen johtavista klassisen kirjallisuuden kääntäjistä. Hänen tuotantonsa sisältää yli 70 suomennosta, joukossa

useita antiikin klassikkoja, muun muassa Ciceron ja Platonin teoksia. Myös erikieliset matkakuvaukset muodostavat ison osan Itkonen-Kailan suomennoksista. Näistä väitöskirjoihin sisältyvät teokset, Jean-François Regnardin, abbé Outhier'n ja Xavier Marmier'n Lappi-kuvaukset 1600–1800-luvulta, sijoittuvat maantieteellisesti Tornionjokilaaksoon. Itkonen-Kaila on kääntänyt myös muita ranskankielisiä matkakertomuksia, kuten Léouzon Le Ducin kuvauksen Pariisista Pohjantähden alle² sekä Bulgarin-nimisen upseerin venäjänkieliset Suomen-muistelmat³.

Helsingin yliopistossa Rooman kirjallisuutta pääaineenaan lukenut ja nuorempana myös latinan tuntiopettajana toiminut Itkonen-Kaila on luonut uransa nimenomaan suomentajana. Hänen lähtökielinsä ovat olleet latina, saksa, ruotsi, kreikka, venäjä, ranska ja englantikin. Kohdekielenä on kuitenkin aina ollut suomi, joitakin latinannoksia lukuun ottamatta.

Aluksi käännöstyöt liittyivät usein aiheeltaan antiikkiin ja olivat latinan kielestä, mutta kun Itkonen-Kailan kontaktit kustantajiin laajenivat, hänelle tarjottiin ennen pitkää muutakin asiakirjallisuutta eri kielistä ja eri aikakausilta käännettäväksi. Kääntäjänä Itkonen-Kaila onkin profiloitunut erityisesti kulttuurihistoriallisten tekstien suomentajaksi.

3 Kääntäjän näkemyksiä kääntämisestä

Kun käänösprosessissa on edetty niin pitkälle, että sekä kustantaja että käännettävä kirja ovat tiedossa, on kääntäjän vuoro ”astua parrasvaloihin”. Aloittaessaan työnsä kääntäjä joutuu usein pohtimaan omaa käänösstrategiaansa: millainen on teoksen tuleva lukija, mihin tarkoitukseen käänös tulee, jopa mikä on teoksen kulttuurinen tai media-arvo. (Ks. esim. Hatim & Mason 1990.)

Aina kääntäjän valinnat eivät kuitenkaan johdu tietoisesta strategiasta, vaan esimerkiksi käänöksen aikataulu tai kääntäjän oma työtilanne voivat asettaa rajoituksia käänöstyölle. Voidaan myös olettaa, että monilla ammatikseen kieltä käsittelevillä on omat

vakiintuneet käännösmetodinsa ja -tapansa, eräänlaisia sisäistettyjä (hyvän?) kääntämisen malleja, joita ei useinkaan kyseenalaisteta.

Kääntäjähaastattelun tarkoituksena oli selvittää matkakertomusten suomentajan omia ajatuksia, asenteita ja näkemyksiä kääntämisestä ja saada näin lisää aineksia kääntämisen ideologisuuden pohdintaan. Haastattelussa käsiteltiin muun muassa kääntäjän tehtävää, vastuuta ja oikeuksia, mahdollisia käänösstrategioita sekä historiallisten tekstien kääntämisen erityispiirteitä.

Haastattelun perusteella Itkonen-Kailan käänösstrategiaa voitaneen tiivistäen kuvailla **minimimuutoksen strategiaksi**⁴: hänen tavoitteenaan on kääntää niin uskollisesti kuin mahdollista ja niin vapaasti kuin välttämätöntä. Muodon ja merkityksen välille on siis etsittävä kultainen keskitie. Itkonen-Kaila kuitenkin tähdensi haastattelussa, että kaikki kääntäjän valinnat eivät ole tietoisia, vaan kääntäjällä voi olla vakiintuneita, jopa maneerisia tapoja kääntää tekstiä: ”*Eihän kaikki, mitä kääntäjä tekee, ole suinkaan tietoista. Siinä tulee varmasti paljon sellaista, mitä ei itse ollenkaan tiedä eikä huomakaan, ja voi olla sellaisia maneeereja, joita ei itse huomaa ennen kuin kymmenen vuoden päästä, kun lukee sitä.*”

Hatim ja Mason (1990: 16–17) erottavat kirjailijakeskeisen (*author-centred translating*), lähtötekstipohjaisen (*text-centred translating*) ja lukijakeskeisen kääntämistavan (*reader-centred translating*). Itkonen-Kailan käänösstrategiaa voidaan kuvata myös **lähtötekstipohjaiseksi**: lähtöteksti on suomentajalle hänen työssään kaiken a ja o. Itkonen-Kaila ei kuitenkaan suosi formaalista kääntämistä, esimerkiksi lähtökielen sanajärjestyksen siirtämistä kohdetekstiin, vaan suomennoksen tulee olla sujuvaa kieltä.⁵

Lähtötekstipohjaisuudesta kertoo myös kääntäjän halu välittää ranskalaismatkaajien kokemukset sellaisinaan suomalaiselle lukijalle. Itkonen-Kaila kertoi haastattelussa, että hän on halunnut jättää lukijalle hoksaamisen ilon: niinpä hän on jättänyt esimerkiksi ranskalaismatkaajan kuvauksen pitkistä käyristä laudoista alkuperäiseen muotoonsa, vaikka suomalaislukijalle termi *sukset* olisi itsestäänselvyys:

Juuri sellainen näissä matkakertomuksissa, joissa nyt selvästi ulkomaalainen ihmettelee jotain asiaa ja ilmaisee sen jollain lailla kömpelösti meidän mielestä, niin minusta ne ovat niin huvittavia, että semmoiset minä olen yrittänyt mahdollisuuksien mukaan säilyttää sen sijaan, että suoraan puhuisin, että he käyttävät suksia sen sijaan, että he käyttävät niitä käyriä lautoja. Niin, ainakin ensimmäisellä kerralla, se on sitten hankalampi, jos se toistuu monta kertaa, niin kyllä minä sitten olen hissun kissun siirtynyt suksiin [naurua].

Kääntäjä ei myöskään ole tietoisesti halunnut pehmentää esimerkiksi Regnardin varsin värikkäitä kuvauksia saamelaisista ja suomalaisista.

Historiallisten tekstien kääntäjän on valittava, haluaako hän korostaa tekstin ikää esimerkiksi tyylillisin keinoin. Haastattelussa Itkonen-Kaila kertoi, ettei hänen mielestään keinotekoisien arkaismin luominen yleensä ole tarpeellista, sillä tekstin tietynlainen vanhahtavuus ilmenee muutenkin esimerkiksi polveilevien lauserakenteiden tai tekstin aihepiirin kautta. Matkakertomusten suomennosten kieli onkin pääasiassa nykylukijalle tuttua yleiskieltä. Tutkimusaineistoni matkakuvaukset sisältävät myös runsaasti suomentajan huomautuksia ja selityksiä sekä ranskalaisten kirjailijoiden elämää ja matkan taustoja selvittävät esipuheet, jotka omalta osaltaan asettavat matkakuvaukset osaksi tiettyä historiallista kontekstia. Itkonen-Kailan käänösstrategiaa voidaankin myös luonnehtia **tiedottavaksi** ja erittäin hyvin **lukijan huomioonottavaksi**.

Haastattelussa kävi ilmi selvästi, kuinka kääntäjä koki olleensa vastuussa suomalaiselle lukijalle: tekstin tuli luonnollisesti olla hyvää suomen kieltä ja nautinnollista luettavaa, mutta sen lisäksi suomentaja teki tarkkaa taustatutkimusta, jotta esimerkiksi teosten henkilö- ja paikannimet sekä maastotermit tulisivat täysin oikein. Haasteelliseksi oikean sanaston löytämisen tekivät paitsi ranskankielisten lähtöteosten enemmän tai vähemmän väärin kirjoitetut henkilön- ja paikannimet, myös suomalaisesta poikkeava tapa kuvata maisemia ja maastoa. Itkonen-Kaila on itse kirjoittanut aiheesta Virittäjään artikkelin (1987: 441–444), jossa hän vertailee esimerkein suomalaisen ja ranskalaisen maisemakuvauksen eroja.

Erityisen huolissaan käänöksensä terminologisesta oikeellisuudesta Itkonen-Kaila kertoi olleensa suomentaessaan ensimmäistä matkakuvaustaan. Helsinkiläisenä

kääntäjänä hän koki Lapin-kuvausten suomentamisen haasteelliseksi. Tähän lienee vaikuttanut luonnollistunut ideologia etelän ja pohjoisen vastakkainasettelusta, mutta myös käänökselle ja kääntäjille tyypillisesti asetettu ja kääntäjien sisäistämä vaatimus totuudenmukaisuudesta.

Kääntäjän osaksi tuleekin usein toimia monen alan asiantuntijana. Matkakertomusten suomentajallekaan ei ole riittänyt vain ranskalaisen kulttuurin tuntemus, vaan hänen on pitänyt perehtyä laajalti myös Suomen historiaan ja paikallisiin oloihin. Itkonen-Kaila kokikin olleensa paitsi kääntäjä, myös tutkija, joka oli tehnyt paljon taustatutkimusta selvittääkseen kuvausten todenmukaisuuden, ja tämän hankkimansa tiedon hän halusi välittää lukijoillekin. Suomentaja on ollut samalla myös tekstien toimittaja, joka on lisännyt käänöksiin esipuheet, selityksiä ja korjauksia ja joka on erityisesti Marmier'n kohdalla valinnut myös käännettävän osan matkakuvauksesta.

Yleisesti ottaen Itkonen-Kaila piti kääntämistä uuden näkökulman tai tiedon välittämisenä lukijalle (ks. Venuti 1995: 306). Kääntäjä kertoi haastattelussa valinneensa suomennettavaksi kaiken sen, joka koskee Suomea; toisaalta hän kertoi halunneensa välittää suomalaisille erityisesti matkailijoiden omat kokemukset. Näin hän on esimerkiksi Marmier'n teoksen suomennoksesta jättänyt pois sellaisia lähtötekstin osioita, kuten luvun saamelaisten elinkeinoista ja -tavoista, jotka ovat selvästi olleet peräisin muusta lähteestä.

Haastattelun perusteella voitaneen sanoa, että suomentajalla vaikuttaa työssään olleen kaksi pääideologiaa: toisaalta hän on halunnut olla mahdollisimman uskollinen lähtötekstille ja tuoda toiseutta edustavan näkökulman kohdekulttuuriin (ns. vieraannuttava strategia, ks. esim. Venuti 1995: 18–19; 1998: 240–244), toisaalta taas hän on halunnut osoittaa olevansa myös kohdekielen ja -kulttuurin tuntija ja tehdä tekstin lukijalle helposti lähestyttäväksi (ns. kotouttava strategia; *ibid*). Myös väitöstutkimukseni tekstianalyysi tukee tätä näkökulmaa. (Käännösstrategioiden samanaikaisuudesta, ks. myös Paloposki 2002).

Kääntäjät eivät varmaankaan aina ole täysin tietoisia omasta käännösstrategiastaan tai eivät ainakaan nimeäisi omia käännösvalintojaan esimerkiksi dynaamisiksi tai formaaliksiksi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että – ainakin länsimaisessa kulttuurissa – on olemassa yleisiä käännösnormeja, joita kyseenalaistetaan harvoin. Angloamerikkalaista käännöskulttuuria tutkinut Lawrence Venuti (1992: 4) määrittelee vallitsevan käännösihanteen seuraavasti:

A translated text is judged successful – by most editors, publishers, reviewers, readers, by translators themselves – when it reads fluently, when it gives the appearance that it is not translated, that it is the original, transparently reflecting the foreign author’s personality or intention or the essential meaning of the foreign text.

Venuti kuitenkin asettuu tällaista sujuvuus-ajattelua vastaan ja korostaa kääntäjän roolia tekstinkäsittelijänä ja -tuottajana. Myös Itkonen-Kailan käännöksissä suomentaja on vahvasti läsnä käännösten kielellisestä uskollisuudesta huolimatta.

4 Matkakuvausten tavoitteista ja lukijoista

Suomennosten valintakriteerit ovat olennainen osa käännösprosessia. Kuten Itkonen-Kailakin haastattelussa totesi, kääntäjä ei useinkaan pääse itse valitsemaan käännettäviä teoksia, vaan kustantaja valitsee kullekin tekstille sopivan suomentajan. Toisinaan myös kääntäjän oma työtilanne voi estää muuten mielenkiintoisen työn vastaanottamisen. Tutkimusaineiston matkakuvauksetkaan eivät tässä suhteessa tee poikkeusta. Itkonen-Kaila on aikoinaan saanut kustantajalta sekä Outhier’n että Regnardin teokset käännettäväkseen. Sen sijaan Marmier’n matkakuvaus on ollut hänen oma löytönsä, jonka kääntämistä hän on itse ehdottanut kustantajalle.

Kääntäjähaastattelussa kävi ilmi, että virike Outhier’n ja Regnardin matkakirjojen kääntämiseen on alun perin tullut Tornionlaaksosta. Kirjojen suomennoshankkeen takana olivat pankinjohtaja Veli Arrela ja kauppaneuvos Veli Aine, molemmat torniolaisia kotiseutuihmisiä. Sekä Outhier’n että Regnardin matkakuvaukset kuuluivat ilmeisesti Aineen yksityiseen kirjakokoelmaan, josta teoksia tarjottiin kustantajalle. Outhier’n matkakirjalla oli selkeä pragmaattinen tilaus: suomennoksella haluttiin juhlia kauppaneuvos Aineen Autoyhtiön 50-vuotista taivalta.

Abbé Outhier'n teos käännettiin matkakuvauksista ensimmäisenä, ja suomennos ilmestyi vuonna 1975. Regnardin matkakuvaus julkaistiin suomeksi vuonna 1982, Marmier'n teos puolestaan vasta vuonna 1999. Aloite Marmier'n matkakertomuksen suomentamiseen tuli suoraan kääntäjä Itkonen-Kailalta, joka oli törmännyt teokseen muiden ranskalaiskuvausten yhteydessä. Haastattelussa kääntäjä kertoi kuitenkin suomentaneensa osan teoksesta jo aiemmin julkaistavaksi Tornionlaakson vuosikirjassa. Tornionlaakson vuosikirjassa on useita muitakin Itkonen-Kailan suomennoksia: esimerkiksi vuoden 1977 julkaisusta löytyy osittainen suomennos mittausretkikunnan johtajana toimineen Pierre Louis Moreau de Maupertuis'n sekä Marmier'n retkikunnassa matkustaneen ranskalaisnaisen, Léonie d'Aunet'n, matkakuvauksista.

Outhier'n, Regnardin ja Marmier'n kuvaukset Tornionlaaksosta muodostavat yhdessä muiden ranskalaisten Lapin-matkaajien kertomusten kanssa kattavan ja loogisen kokonaisuuden, jolla on todennäköisesti ollut suuri merkitys paikallisen identiteetin vahvistajana ja esille tuojana. Alun perin yrityksen juhlateokseksi tilattu työ on näin saanut suuremman roolin osana tornionlaaksolaista kulttuurihistoriaa. Ideologisesti matkakuvausten suomennokset edustavatkin eräänlaista kotiseutunationalismia. Myös ilmeisen pienehköt painomäärät viittaavat siihen, että teosten lukijaksi on ajateltu nimenomaan tornionjokilaaksolaisia.

5 Kääntäjä, ideologia ja toiseus

Kun puhutaan kielen ja tekstien ideologisuudesta, mieleen tulevat useimmiten poliittiset tai propagandistiset tekstit, jotka avoimesti edustavat tiettyä näkökulmaa ja pyrkivät vakuuttamaan lukijansa omien pyrkimystensä ja tavoitteidensa oikeudellisuudesta. Systemis-funktionaalisen kieliopin ja kriittisen tekstintutkimuksen lähtökohtana on ajatus kielestä valintoina. (Ks. esim. Fowler et al. 1979; Halliday & Matthiessen 2004; Heikkinen 1999; Hodge & Kress 1993.) Ideologia ei tällöin ole pelkkä ”ismi”, vaan kaikkeen kielenkäyttöön sisältyvä näkökulma, maailmankuva. Tekstit voivat ilmaista ideologisuuttaan eksplisiittisesti tai implisiittisesti, esittämällä tarjoamansa maailmankuvan itsestäänselvyytenä, ns. terveen järjen mukaisena. Kriittisen lukijan tehtäväksi jää

valita, antautuuko hän tekstin ohjailtavaksi ja hyväksyykö hän tekstin tarjoaman näkökulman.

Hannu Kemppanen on väitöstyössään (2007) tutkinut historiatekstien käännösten ideologisuutta. Hänen mukaansa (2007: 22–23) historiatekstit ovat aika- ja paikkasidonnaisuutensa vuoksi vahvasti arvosidonnaisia, koska tekstit sisältävät paljon eriaikaisia tekstikerrostumia: aikalaiskuvauksia ja viittauksia toisen ajatuksiin. Kemppasen määritelmä pätee myös matkakuvauksiin, jotka sisältävät runsaasti eksotismia, stereotyyppistä ainesta ja Toiseen liittyvää arvottamista.

Matkakuvausten kaltaisten historiallisten tekstien kääntäminen asettaa suomentajalle tyypillisestä kääntämistilanteesta poikkeavia haasteita. Kuten Itkonen-Kaila artikkelissaan (1987: 441) toteaa, teosten historiallisen ja kulttuurikontekstin muututtua käännöksen vaikutus kohdekieliseen lukijaan ei enää voi olla sama kuin lähtökielisen tekstin vaikutus lähtökulttuurin lukijaan. Kääntäjän onkin työssään rakennettava itselleen malli, jonka avulla hän voi olla lojaali niin lähtötekstin kirjoittajalle kuin käännöksen nykylukijalle.

Ranskalaisten matkateosten suomennokset ovat osa toiseuden diskurssia, jossa suomalaisuutta ja saamelaisuutta määritellään vieraan näkökulman kautta. Matkakertomusten käännösprosessissa toiseus vielä kaksinkertaistuu, sillä esimerkiksi aikaero lisää kääntäjän toiseutta suhteessa ranskankieliseen tekstiin ja omaan kulttuuriin. (Toiseudesta ks. esim. Saïd 1980; Hall 1997; Suomi-kuvasta mm. Rantanen 1997.) Matkakuvausten suomennosten myötä teosten suomalaiset lukijat saavat kuitenkin mahdollisuuden katsoa omaa kulttuuriaan ulkopuolisen silmin. Samalla suomennokset tarjoavat näkökulman myös tuon ajan ranskalaiseen kulttuuriin ja arvo- ja asenne-maailmaan.

Kääntäjän valitsemalla käännösstrategialla, johon, kuten edellä totesin, vaikuttavat yleensä myös käännösprosessin ulkopuoliset tekijät, on suuri merkitys osana diskursiivista toiseuden representaatiota. Kääntäjähaastattelussa esille tuli tiedostava ja itsenäinen kääntäjä, jolle pohdinta muodon ja merkityksen suhteesta oli tuttua. Itkonen-Kailan

rooli käännösprosessissa ei ollut rajoittunut vain matkakuvausten suomentamiseen, vaan hän kertoi toimineensa myös tutkijana ja teosten toimittajana. Itkonen-Kailan suomennot edustavat kielellisesti uskollisia käännöksiä, jotka esipuheiden ja selitysten avulla pyrkivät välittämään vieraan Toisen kohdekulttuuriin. Vieraan näkökulma matkakuvauksissa säilyy, mutta samalla teksti sidotaan vahvasti oman aikakautensa tuotteeksi, jolle nykylukija voi jopa huvittuneesti naureskellakin.

Käännöskirjallisuus ei ole vähemmän ideologista kuin muu puhuttu tai kirjoitettu teksti. Sen sijaan kääntäjän osa tekstintuottajana jää hyvin usein edelleen huomioimatta. Uskollista käännöstä pidetään yhä käännösideaalina. Ajatus uskollisuudesta alkutekstille ohjaa lukijaa ajattelemaan käännöstä alkuperäisenä ja kääntäjää näkymättömänä, olemattomana tekstintuottajana. Kuitenkin käännöksissä kuuluu aina paitsi kirjailijan, myös kääntäjän ääni. Myös ns. uskolliset käännökset sisältävät kääntäjän (tietoisia ja tiedostamattomia) valintoja, lisäyksiä ja poistoja. Onkin hyvä pitää mielessä, että tarkinkin käännös on aina tulkinta ja kääntäjä tavalla tai toisella Toinen.

Tekstit ja diskurssit rakentavat toiseutta, ja toiseuden kuvaajana käännöskirjallisuus on merkittävässä asemassa. Käännöstutkimus antaa mahdollisuuden tuoda esiin käännösten taustalla piileviä ajatusmalleja, arvoja ja asenteita sekä lisätä näin tietoisuutta käännösprosessin ideologisista tekijöistä. Kääntäjähaastattelu tuo tutkimukseen arvokkaan lisän, työtään harjoittavan kääntäjän näkökulman. Näin käännösanalyysi ei jää(ne) vain tutkijankammiossa suoritetuksi teoreettiseksi harjoitukseksi, vaan saa realistisen kontekstin kääntäjän omien kokemusten ja näkemysten myötä.

Viitteet

¹ Marja Itkonen-Kailan haastattelu on osa väitöstutkimustani, jossa käsitellään Lappi-kuvaa 1600–1800-luvun ranskalaisissa matkakuvauksissa ja niiden moderneissa suomennotuksissa.

² Léouzon Le Duc, L. (2001). *Pariisista Pohjantähden alle*. Muistelmia Suomesta 1800-luvun alkupuoliskolta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

³ Bulgarin, F. (1996). *Sotilaan sydän*. Suomen sodasta Engelin Helsinkiin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

⁴ Käytän tässä nimitystä minimimuutoksen strategia muun muassa Newmarkin (1982) esittämästä sanatarkan kääntämisen (literal translation) periaatteesta. (Ks. myös Chesterman 1997; Vinay ja Darbelnet 1969; vrt. kuitenkin Leppihalmeen 1994 määritelmä minimimuutosstrategiasta).

⁵ Käännöstutkijoista esimerkiksi Chesterman (1997: 94) määrittelee sanatarkan kääntämisen (literal translation) seuraavasti: ”maximally close to the SL form, but nevertheless grammatical”.

Lähteet

- Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation*. The spread of ideas in translation theory. Amsterdam: Benjamins.
- Fawcett, P. (1998). Ideology and translation. Teoksessa: *Routledge encyclopedia of translation studies*, 106–111. Toim. M. Baker. London: Routledge.
- Fowler, R., B. Hodge, G. Kress & T. Trew (1979). *Language and Control*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hall, S. (1997). *Representation*. Cultural representations and signifying practices. London: Sage.
- Hatim, B. & I. Mason (1990). *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Hatim, B. & I. Mason (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Heikkinen, V. (1999). *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hodge, R. & G. Kress (1993). *Language as Ideology*. London: Routledge.
- Itkonen-Kaila, M. (1987). Suomentaja soita ylittämässä. Teoksessa: *Virittäjä 91*. Kotikielen seuran aikakauslehti, 441–444. Toim. T. Itkonen et al. Helsinki: Kotikielen seura.
- Kemppanen, H. (2007). *Avainsanoja ja ideologiaa. Käännettyjen ja ei-käännettyjen historiatekstien korpuslingvistinen analyysi*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Leppihalme, R. (1994). *Culture Bumps. On the Translation of Allusions*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Newmark, P. (1982). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Paloposki, O. (2002). *Variation in Translation. Literary Translation into Finnish 1809–1850*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rantanen, P. (1997). *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Säid, E. (1980). *L'Orientalisme. L'Orient crée par l'Occident*. Paris: Éditions du Seuil.
- Sevänen, E. (2007). Suomenoskirjallisuuden määrällisestä kehityksestä. Teoksessa: *Suomenoskirjallisuuden historia 2*, 12–22. Toim. H. K. Riikonen et al. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Venuti, L. (1992) *Rethinking Translation. Discourse, subjectivity, ideology*. London: Routledge.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility. A history of translation*. London: Routledge.
- Venuti, L. (1998). Strategies of translation. Teoksessa: *Routledge encyclopedia of translation studies*, 240–244. Toim. M. Baker. London: Routledge.
- Vinay, J. P. & J. Darbelnet (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*. Paris: Didier.